

Μνήμη Σώματος:

Μία Εισαγωγή στο 4ο Συμπόσιο

Το ερώτημα μίας μνήμης του σώματος μπορεί να θεωρηθεί ως προφανές για την ψυχοσωματική προσέγγιση. Η εξέτασή του ωστόσο θέτει ένα ευρύ σύνολο ζητημάτων, κλινικών και θεωρητικών, γύρω από τα οποία στρέφεται συχνά το ενδιαφέρον της σύγχρονης ψυχαναλυτικής και ψυχοσωματικής σκέψης.

Ένα αρχικό ερώτημα αφορά στον τρόπο με τον οποίο θα ορίζαμε μία μνήμη του σώματος, ως διακριτή οντότητα, σε αναλογία και σχέση με άλλες μορφές μνήμης και τρόπους κατανόησης των μνημονικών διεργασιών, ως περιγραφική ή φαινομενολογική έννοια, ή επίσης ως προς την ανατομική χαρτογράφησης της. Κυρίως τίθεται το θέμα της μεταψυχολογικής κατανόησης μίας μορφής σωματικής μνήμης. Δηλαδή σε σχέση με την ψυχική τοπική και την κατανόηση της σωματοψυχικής οργάνωσης και λειτουργίας.

Η έννοια της μνήμης στην ψυχαναλυτική μεταψυχολογία.

Στο κείμενο του “Σχεδιασμού για μία επιστημονική ψυχολογία” (1895) ο Freud αναφέρει ότι “μία ψυχολογική θεωρία άξια μίας κάποιας προσοχής, πρέπει να παρέχει μία εξήγηση της μνήμης”. Παρά το γεγονός ότι η ψυχανάλυση δεν έχει διατυπώσει μία τέτοια θεωρία, το θέμα της μνήμης, ως λειτουργία και ως περιεχόμενο, διατρέχει το σύνολο των ψυχικών διεργασιών και της ψυχικής οργάνωσης. Στην πρώτη τοπική θεωρία το ψυχικό όργανο περιγράφεται ως ένα σύστημα μνημών και μνημονικών εγγραφών. Η προσέγγιση του Freud, ήδη στο έργο του για την Αφασία, εντάσσεται στην θεωρία των ιχνών, δηλαδή των αποτυπωμάτων τα οποία εγγράφονται μετά από την πρόσληψη ερεθισμάτων. Αυτή η προσέγγιση υπάρχει στον Σχεδιασμό και περιγράφεται επίσης ως προς την ψυχική λειτουργία το 1896 στην 52η επιστολή προς τον Fliess. Εκεί αναφέρεται στην διαστρωμάτωση εγγραφών μνημονικών ιχνών. Μία πρώτη εγγραφή αφορά τις αντιλήψεις που ωστόσο δεν γίνονται αντικείμενο συνείδησης. Στο σύστημα του ασυνειδήτου πραγματοποιείται μία δεύτερη εγγραφή, μέσω συνειρμικών συνδέσεων, οι οποίες επίσης δεν είναι προσβάσιμες στο σύστημα της συνείδησης. Η τρίτη εγγραφή ανήκει στο προσυνειδητό και συνδέεται με τις λεκτικές αναπαραστάσεις. Ο Freud τονίζει

την συνεχή δυναμική διεργασία γύρω από τα μνημονικά ίχνη. Η πρόσβαση στην συνείδηση αφορά αυτές τις εγγραφές σύμφωνα με τις λιβιδινικές επενδύσεις που αναπτύσσονται στο σύστημα του προσυνειδητού. Η λεπτομερέστερη εξέταση αυτών των διεργασιών διατυπώνεται στην “Ερμηνεία των ονείρων” (1900).

Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία δεν υπάρχει μία αλλά διάφορες μορφές *ψυχικών εγγραφών*, ή αναπαραστάσεων, οι οποίες συνθέτουν την μνήμη. Το 1925 στις “Σημειώσεις για το ‘μαγικό σημειωματάριο’”, διατυπώνεται η σκέψη ότι η ανθρώπινη μνήμη έγκειται στην δυνατότητα του ψυχισμού πρόσληψης και εγγραφής απεριόριστων μνημονικών ιχνών, των οποίων η διεργασία διατήρησης, στο ασυνείδητο, συνεπάγεται μεταβολές ή και αλλοιώσεις των αρχικών εντυπώσεων, οι οποίες δεν παραμένουν στην συνείδηση. Οι μεταβολές των εγγραφών είναι συνάρτηση των ενδοψυχικών επενδυτικών κινήσεων. Τέλος η έννοια και λειτουργία της μνήμης, περιλαμβανομένων των λειτουργιών της απώθησης, της αμνησίας, της ανάκλησης και επιστροφής του απωθημένου έως και των ψυχαναλυτικών κατασκευών, συνδέεται άμεσα με την κατανόηση της ψυχανάλυσης ως μέθοδος αναμνημόνευσης, διεργασίας γύρω και διαμέσου των μνημών.

Βασικά συμπεράσματα της ψυχαναλυτικής προσέγγισης της μνήμης είναι ότι πρόκειται για μία *δυναμική διεργασία και ένα δυναμικό περιεχόμενο*. Επίσης, *η συνείδηση και η μνήμη είναι έννοιες οι οποίες αλληλοαποκλείονται*. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία, το περιεχόμενο της μνήμης ανήκει στο ασυνείδητο αποτελώντας έτσι μία ψυχική μνήμη. Ακολουθώντας αυτή την σκέψη, η αναφορά σε μία μνήμη του σώματος, η οποία διαφοροποιείται από την ψυχική μνήμη, θέτει διάφορα ερωτήματα ως προς τον τρόπο κατανόησής της.

Πέραν ωστόσο της ψυχικής μνήμης ο Freud θέτει το ερώτημα εάν ο μηχανισμός της επανάληψης μπορεί να λάβει την θέση ή να αποτελέσει έναν τύπο λειτουργίας μνήμης, στην περίπτωση όπου ένας ασθενής επαναλαμβάνει, ιδίως μέσω πράξεων, αντί να ανακαλεί ψυχικές μνήμες. Στο κείμενο για τις κατασκευές στην ανάλυση, αναφέρεται στην προϊστορία του υποκειμένου, εκτός χρόνου και πέραν κάθε δυνατότητας αναμνημόνευσης, η οποία εκφράζεται μέσω των επαναλήψεων και του τραυματικού.

Στην συνέχεια των παρατηρήσεων του Freud, ο A. Green (2000a, 2000b), αναφέρεται στην μορφή των *αμνημονικών μνημών* που αναλογούν “στον καταναγκασμό της επανάληψης, τις καταστάσεις αποπροσωποποίησης ή την σωματοποίηση”. Η ανάκληση τους γίνεται εκτός του πεδίου της ασυνείδητης και της συνειδητής μνήμης, και εντός της μεταβιβαστικής σχέσης. Η Ποταμιάνου αναφέρεται σε αισθητηριοκινητικά στοιχεία, μη αναπαταστάσιμων

εγχαράξεων, των οποίων η έκφραση επισημαίνει την ενεργοποίηση τραυματικών λειτουργιών ή μνημών. Θα μπορούσαμε άραγε να σκεφθούμε ή να συναρτήσουμε την σωματική μνήμη με αυτή την κατηγορία εγχαράξεων και έκφρασης;

Τέλος, το θέμα του προηγούμενου 3ου Συμποσίου της ΕΨΣΕ, γύρω από την εκδήλωση ενός σωματικού νοσήματος στην διάρκεια της αναλυτικής διεργασίας, όπως άλλωστε η υπόθεση μίας εργασίας σωματοποίησης που πρότειναν στην ομιλία τους οι Smadja και Aisenstein παραπέμπουν στην σημασία αισθητηριακών και σωματικών αναμνήσεων ως προς την κάμψη, την τραυματική αποδιοργάνωση, αλλά και ως προς την δυνατότητα ανακίνησης, των ψυχικών διεργασιών.

Η υπόθεση της σωματικής μνήμης ως προς την ψυχοσωματική θεωρία.

Η ψυχοσωματική ψυχαναλυτική προσέγγιση, αντίστοιχα η εξέταση της ψυχικής λειτουργίας του βρέφους και του παιδιού, καθώς επίσης της οριακής παθολογίας, έχει δείξει την σημασία πρώιμων εγγραφών, μη ψυχικών, συχνά τραυματικών, οι οποίες αφορούν καταστάσεις του σώματος και των λειτουργιών του. Θα σημειώσουμε ότι στα βασικά κείμενα ψυχοσωματικής του Marty, του Fain ή του de M'Uzan, δεν αναφέρεται ο όρος ή η έκφραση, μνήμη του σώματος.

Οι έννοιες - κλινικές και θεωρητικές - των *συστημάτων παλινδρόμησης, καθήλωσης* καθώς και της *αποδιοργάνωσης* όπως επίσης οι αντίστοιχες μορφές βιωμάτων, μπορούμε να υποθέσουμε ότι παραπέμπουν σε μορφές μνήμης του σώματος. Ο όρος μνήμη του σώματος θα μπορούσε να συνδεθεί με την υπόθεση του *πρωταρχικού σωματικού ασυνειδήτου* του Pierre Marty και με την θέση ότι το *ασυνείδητο περιλαμβάνει το σώμα*.

Στην κλινική εργασία, κατά κύριο λόγο με ασθενείς που παρουσιάζουν σημαντικά ελλείμματα της ψυχικής λειτουργίας, καθώς και ευρύτερα σε στιγμές ή καταστάσεις έντονων παλινδρομικών κινήσεων στην πορεία μίας αναλυτικής εργασίας, είναι συχνή η έκφραση λεκτικών αναφορών σε μνήμες σωματικών βιωμάτων, αισθητηριακών, κινητικών ή σπλαχνικών. Επίσης ορισμένες φορές αναβιώνονται αντίστοιχες πρωτότερες σωματικές εμπειρίες, ενδεχομένως με την μορφή ενός σωματικού συμπτώματος.

Η κατανόηση αυτών των κλινικών στοιχείων και των θεωρητικών διερευνήσεων που συνδέονται με την έννοια της μνήμης του σώματος, αναλογεί στην εξέταση της θέσης και του ρόλου τους ως προς την σωματοψυχική οικονομία, την συναισθηματική και αναπαραστατική

λειτουργία, την λειτουργία του μαζοχισμού, την συνειρμική ακολουθία ή αντίθετα τις ασυνέχειες της έκφρασης του ασθενούς, τις κινήσεις παλινδρόμησης ή αποδιοργάνωσης που ανακινούνται. Αντίστοιχη είναι η σημασία τέτοιων μνημών, που αναβιώνονται ή ίσως κατασκευάζονται από άλλες μνήμες αντιληπτικών, αισθητηριακών, ιδιοδεκτικών και εσωδεκτικών στοιχείων, εντός της μεταβιβαστικής σχέσης και της αντιμεταβιβαστικής λειτουργίας.

Τα θέματα των ομιλιών, γύρω από τον πόνο και την σχέση με το αντικείμενο, την θεραπευτική προσέγγιση των προλεκτικών εγγραφών, το σώμα, τις διάφορες μορφές του, που κάθε μνήμη έχει, το θέμα της υποκειμενοποίησης και οι συζητήσεις του Συμποσίου αποσκοπούν στην διερεύνηση αυτών των ερωτημάτων, ξεκινώντας με την κεντρική ομιλία του René Roussillon.

Ο René Roussillon, διδάσκων αναλυτής της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας Παρισίων και καθηγητής ψυχοπαθολογίας στο Πανεπιστήμιο της Lyon II, έχει ένα ιδιαίτερα πλούσιο και ευρύ έργο το οποίο έχει επιτρέψει την εμπάθουση πολλών κλινικών και θεωρητών ψυχαναλυτικών θεμάτων.

Βιβλιογραφία εισαγωγικού σημειώματος

- Freud S., (1891) *Contribution à la conception des aphasies*. PUF, 1983
Freud S., (1900) *The Interpretation of Dreams*. S.E. 4&5.
Freud S., (1925) *A note upon "The Mystic Writing Pad"*. SE 19.
Freud S., (1937) *Constructions in analysis*. S.E. 23: 257.
Green A., (2000a) *Le temps éclaté*. Paris : Les Editions de Minuit
Green A., (2000b) *La diachronie en psychanalyse*. Paris : Les Editions de Minuit
Potamianou A., (2001) *Le Traumatique*. Paris : Dunod.
Smadja C. & Aisenstein M. (2014) *Ψυχικές ανακατατάξεις διαμέσου μίας σωματοποίησης*. 3ο Συμπόσιο της Ελληνικής Ψυχοσωματικής Εταιρείας.
<http://www.psychosomatic-society.gr/psychikesanakatataxeisaisen.pdf>

Βιβλιογραφικές αναφορές και κείμενα του René Roussillon, γαλλικά και αγγλικά, είναι προσβάσιμα στον προσωπικό του ιστότοπο : www.reneroussillon.com.